

Hyvinvoinnin viisi vuosikymmentä Unkarissa

Lynne Haney: *Inventing the Needy: Gender and the Politics of Welfare in Hungary*. Berkeley: University of California Press, 2002. 338 s.

Lynne Haneyn *Inventing the Needy* käsittelee Unkarin hyvinvointivaltion syntyä, kehitystä ja sukupuolittuneita käytäntöjä. Teos on todellinen sosiologisen tutkimuksen taidonnäyte. Se tarjoaa lukijalleen lukuisia oivalluksia, kyseenalaistaa monia vallitsevia käsityksiä sosialismin ja postsocialismin luonteesta ja piirtää monitasoisen kuvan hyvinvoinnin muuttuvista muodoista.

Tämä mukaansatempaavasti kirjoitettu ja teoreettisesti kunnianhimoinen teos pohjautuu poikkeuksellisen laajaan ja monipuoliseen empiiriseen aineistoon. Kirjoittaja on analysoinut yli tuhat keskeisten unkarilaisten hyvinvointi-instituutioiden kirjamaa sosiaalityön asiakaskansiota vuosilta 1952–1995 kahdessa Budapestin sosioekonomisesti erilaisessa kaupunginosassa. Lisäksi hän on tehnyt etnografista kentättyötä 18 kuukautta Budapestin sosiaalikeskuksissa 1990-luvulla haastatellen sekä sosiaalityöntekijöitä että heidän asiakkaitaan ja havainnoiden asiakastapaamisia ja kotikäyntejä. Lisäksi kirjoittaja on tehnyt asiantuntijahaastatteluja hyvinvointipalveluissa vuosina 1952–95 työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden, virkamiesten, psykologien ja tutkijoiden parissa, analysoinut valtiollisia hyvinvointidokumenteja ja perehtynyt valtionyrytysten sosiaalipoliittisiin raportteihin sosialismin aikana. Tutkimuksen aikajänne on varsin vaikuttava, sillä teos jäljittää hyvinvointipoliittista kehitystä aina sosialistisen järjestelmän

ensiaskeleista postsocialismin kauteen.

Kirja jäljittää hyvinvointivaltion kehitystä kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä Haney tarkastelee sitä, miten tulkinnat ja käsitykset sosiaalisista tarpeista (*needs interpretation*) rakentuvat eri aikoina ja sitä, miten erilaiset hyvinvointivaltion instituutiot, käytännöt ja tulonjakopolitiikka (*redistribution*) muuntuvat vastaamaan näihin tarpeiden artikulaatioihin. Toisaalta kirjoittaja tutkii sosiaalipalveluiden asiakkaiden toimijuutta; sitä, miten he neuvottelevat hyvinvointijärjestelmän asettamia reunaehtoja. Hän jäljittää asiakkaiden tapoja artikuloida sosiaalisia tarpeita ja niitä käytännön strategioita, joiden avulla he pyrkivät ajamaan etujaan ja pääsemään hyvinvointipalveluiden piiriin. Näin teos tarjoaa rikkaan kuvauksen hyvinvoinnista tulkinta- ja toimintakamppailuna, jossa asiakkaiden liikkumatila ja diskursiiviset ja materiaaliset resurssit vaihtelevat historiallisesti. Tämä näkökulma myös kyseenalaistaa usein esitetyn väitteen sosialistisen järjestelmän kansalaisista passiivisina ja ”paternalistisina”. Haney osoittaa, että ihmiset pyrkivät aktiivisesti muokkaamaan olemassa olevia institutionaalisia ja diskursiivisia käytäntöjä omiin tarpeisiinsa ja haastamaan vallitsevia tulkintoja sosiaalisista tarpeista.

Haney hyödyntää työssään tanskalaisen sosiologin Gøsta Esping-Andersenin hyvinvointiregimiin käsitettä, mutta määrittelee käsitteen alkuperäisestä poikkeavalla tavalla. Haneyn tutkimuksessa hyvinvointiregimi viittaa ”historiallisesti spesifeihin valtiollisen politiikan (*policy*) ja institutionaalisten käytäntöjen yh-

distelmiin, jotka yhdessä asettavat raamit valtiolliselle redistribuutiolle ja tulkinnalle” (s. 8). Haney erottaa kolme hyvinvointiregimiä tutkimallaan ajanjaksolla: hyvinvointiyhteiskunta (1948–1968), maternalistinen hyvinvointivaltio (1968–1985) ja liberaali hyvinvointivaltio (1985–1996). Kaikki nämä regimit tulkitsevat tarpeita eri tavoin, organisoivat erilaisia institutionaalisia käytäntöjä tarpeiden säätelyyn ja tuottavat erilaisia tulkintoja sukupuolten suhteista. Ne myös tunnustavat erilaisen kirjon identiteettikategorioita, joiden pohjalta hyvinvointivaatimuksia voidaan esittää. Teoksen äärimmäisen kiinnostava tutkimustulos on, että tunnustettujen identiteettikategorioiden määrä ja sosiaalipalveluiden asiakkaiden toimijuuden tila ovat merkittävästi kaventuneet sodanjälkeisestä ajasta postsocialismin kauteen.

Varhainen hyvinvointiyhteiskunnan regimi tunnusti koko joukon sosiaalisia identiteettejä – työntekijä, puoliso, äiti, isä, sukulainen jne. – ja lähestyi asiakkaita kokonaisvaltaisesti nähden heidät kiinnittyneinä moninasiin subjektipositioihin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin. Tämä regimi myös sisällytti hyvinvointipoliittisiin kehyksiinsä sekä naiset että miehet. Se institutionalisoi ansiotyöäidin sukupuolisopimuksen, joka luonnehtii keskeisesti sosialististen maiden sukupuolijärjestelmää. Palkkatyötä kansalaisuuden perustana painottanut sosialistinen järjestelmä määritteli työn paitsi naisten oikeutena myös heidän sosiaalisena ja henkilökohtaisena tarpeenaan, johon sosiaalipalvelujärjestelmän tuli vastata helpottamalla äitiyden ja työn yhteensovittamista. Sosiaalityöntekijät esimerkiksi etsivät naisasiakkailleen työpaikkoja, joissa oli

joustava työaika ja mahdollisuus päivähoitoon. Perheellä oli myös keskeinen rooli tässä regiimissä. Haney kuvaa, kuinka peräänantamattomasti sosiaalityöntekijät uurastivat metsästäessään karkuteillä olevia miehiä, jotka eivät olleet tunnustaneet lapsiaan tai maksaneet elatusmaksuja. Sosiaalityöntekijät myös pyrkivät aktiivisesti mobilisoimaan suvun, perheen ja työyhteisön verkostoja työssä käyvien äitien tueksi, sillä valtiolla oli varsin rajallisesti resursseja käytettävissä hyvinvointipalveluihin. Koska hyvinvointiyhteiskunnan regiimi tunnusti laajan kirjon identiteettejä, sekä naiset että miehet pystyivät kehystämään hyvinvointivaatimuksiaan vetoamalla moniin erilaisiin identiteettipositioihin. Diskursiiviset kamppailut toki käytiin vallitsevien ideologisten parametrien sisällä: mikä tahansa retoriikka ei purrut, vaan asiakkaiden tuli muotoilla tarpeensa vallitsevan familismin ja kollektivismin raameissa.

Haney kyseenalaistaa yksipuolisen tulkinnan sosialistisesta valtiosta vain väkivalloin yksityiseen työntyvänä repressiivisenä koneistona, jota kansalaiset yrittivät kaikin tavoin paeta. Hän osoittaa, että vaikka valtio pyrki kontrolloimaan yksityistä sfääriä ja muokkaamaan voimallisesti sukupuolten suhteita ja arjen moraalikoodistoa vastaamaan sosialistisen yhteiskunnan ihanteita, tarjosivat valtiolliset käytännöt kuitenkin samanaikaisesti myös uusia resursseja ja väyliä kansalaisille arjen konfliktien ja ongelmien ratkaisuun ja elämänlaadun parantamiseen.

Kun hyvinvointiyhteiskunnan regiimiä leimasi materiaalistien resurssien vähyyden ja hyväksytyjen identiteettikategorioiden laajuus, kääntyi tilanne päinvastaiseksi myöhäissosialismin maternalistisessa regiimissä (1968–1985). Rahaa oli käytettävissä aiempaa enemmän, mutta sen sijaan iden-

titeettikategoriat, joiden pohjalta vaatimuksia voitiin esittää ja legitimoida, kaventuivat. Maternalistinen regiimi nosti äitiyden keskeiseksi hyvinvointipoliittiseksi kategoriaksi ja marginalisoi miehet hyvinvointipoliittikan piiristä. Feminiinisen identiteetin ala kapeni verrattuna sodanjälkeiseen regiimiin: naisten roolia hoivaajana korostettiin ja heidän työntekijän identiteettinsä hävytettiin taka-alalle. Tämä vahvisti perinteistä sukupuolen mukaista työnjakoa perheessä ja työmarkkinoilla. Kaikki sosiaalipalveluiden asiakkaat eivät kuitenkaan hyväksyneet tätä uutta äitiyteen keskittyvää regiimiä, vaan Haney havainnollistaa kiinnostavasti, kuinka naiset kamppailivat saadakseen sosiaalityöntekijät tunnustamaan heidän palkkatyön tarpeensa sekä huomioimaan isän ja puolison roolin perheessä.

Maternalistinen regiimi lanseerasi käyttöön ”kotitaloustestit” äidillisen kompetenssin mittaamiseksi sekä psykologiset testit äidin ja lasten mahdollisten ”patologioiden” havaitsemiseksi. Tässä Haney jälleen kyseenalaistaa vallitsevan tulkinnan myöhäissosialismista aikana, jolloin valtion valvonta lieveni suhteessa yksityiseen sfääriin. Kirjoittaja osoittaa, että valtio oli varsin voimallisesti läsnä perheissä myös myöhäissosialismin kaudella määritellen ”tervettä” perhe-elämää ja ”hyvää äitiyttä”. ”Hyvät” äidit palkittiin sosiaalitoimiston tukitoimilla, kun taas ”huonoiksi” äideiksi leimatut naiset saivat jäädä oman onnensa nojaan. Tässä mielessä hyvinvointi-instituutiot toimivat pikemminkin palkitsemis- kuin avustusinstituutioina. Maternalistinen lähestymistapa hyvinvointiin oli varsin kapea eikä tarjonnut naisille tukea muissa kuin äitiyteen ja kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi naisten mielenterveys- ja päihdeongelmat, työelämän ongelmat ja parisuhdeväkivalta

ohitettiin toistuvasti.

Liberaali regiimi (1985–1996) muutti jälleen ratkaisevasti hyvinvoinnin arkkitehtuuria ja määritteli legitimit identiteettikategoriat vielä maternalististakin regiimiä kapeammin. Liberaali regiimi materialisoi ja laskennallisti sosiaaliset tarpeet. Tuloista tuli ainoa hyvinvoinnin kriteeri ja köyhyydestä ainoa legitimi identiteetti, jonka perusteella hyvinvointivaatimuksia voitiin esittää. Tämä merkitsi tulkinnallisen fokuksen siirtymää perheestä köyhyyden säätelyyn. Yhteiskuntaluokasta tuli näin keskeinen hyvinvointipoliittinen kategoria, mitä se ei ollut aiempien regimien aikana. Haney osoittaa, kuinka liberaali regiimi stigmatisoi sosiaalipua hakevat toisin kuin aiemmat regiimit. Hän havainnollistaa etnografisen aineistonsa kautta, kuinka sosiaalityöntekijät suhtautuvat asiakkaisiin hyytävän ennakkoluuloisesti nähden heidät ”haisevina eläiminä” ja ”pummeina”. Liberaali regiimi evää myös asiakkailta mahdollisuuden saada tukea muihin kuin taloudellisiin ongelmiin, kuten esimerkiksi väkivaltaan ja mielenterveysongelmiin. Tästä syystä asiakkaiden on käännettävä henkilökohtaisten verkostojensa puoleen apua saadakseen. Ne asiakkaat, joilla tällaisia verkostoja ei ole, syrjäytyvät ja luiskahtavat helposti äärimmäiseen köyhyyteen.

Haney analyysi myös osoittaa, että liberaali regiimi tarjoaa vähiten sekä materiaalisia että diskursiivisia resursseja toimijoille suhteessa hyvinvointi-instituutioihin, koska se tunnustaa aiempia regiimejä vähemmän tarpeita ja identiteettejä. Näin teos todistaa, ettei poliittinen demokratisoiminen suinkaan automaattisesti lisää täysivaltaista kansalaisuutta ja jäsenyyttä yhteiskunnassa. Kirjassa olisi voinut analysoida vielä syvällisemmin tämän liberaalin regiimin seurauksia eri yhteiskuntaluokista tuleville naisille

ja miehille ja siten keskustella laajemminkin kansalaisuuden ehtojen sukupuolittumisen prosesseista postsosialismissa.

Haneyn esittämä kolmen hyvinvointiregiimin periodisaatio kyseenalaistaa vuoden 1989 hyvinvointipoliittisena vedenjakajana. Teos osoittaa, että Unkarin hyvinvoinnin liberalisointi alkoi jo 80-luvun puolivälissä ja tämä kehityssuunta on voimistunut jälkisosialismin oloissa. Kansainvälisillä organisaatioilla oli keskeinen rooli Unkarin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa jo myöhäissosialismissa; Unkari liittyi muun muassa Kansainvälisen valuuttarahaston jäseneksi jo 1982. Samalla teos myös osoittaa, ettei sosialismin aika ollut ”yhtä ja samaa”, vaan hyvinvoinnin tulkinnat ja käytännöt vaihtelivat merkittävästi eri historiallisina aikoina.

Teos osoittaa huolellisesti kontekstualisoidun tapaustutkimuksen kiistattoman vahvuuden: empiirisen analyysin avulla voidaan kyseenalaistaa ja kehittää edelleen yhteiskuntateoreettisia selitysmalleja ja käsitteitä. Empiirisen aineiston analyysi ja työn teoreettinen raami nivoutuvat teoksessa yhteen kautta linjan ja ovat hedelmällisessä vuoropuhelussa toistensa kanssa. Aineiston tulkintapolut on dokumentoitu huolellisesti ja teoreettiset väittämät perusteltu vakuuttavasti.

Haneyn tutkimus osoittaa myös selkeän tarpeen tutkia (post)sosialistisia yhteiskuntia homogeenisen ”itäblokin” asemesta nyansoidusti ja historiallinen ja paikallinen konteksti huomioiden. Vaikka Haneyn työ ei olekaan vertaileva tutkimus, se tarjoaa monia vihjeitä siitä, että huolimatta samanlaisesta talous- ja ideologisesta järjestyksestä hyvinvointipoliittiset käytännöt ja diskurssit rakentuivat ja toimivat eri tavoin sosialistisen blokin sisällä. Vertaileva mikrohistoriallinen perspektiivi voisikin tuoda

uutta tarpeellista tietoa reaalisosialismin paikallisista ilmentymistä ja auttaa paremmin ymmärtämään erilaisia hyvinvointipoliittisia kehityspolkuja alueella postsosialismin kaudella.

Kirjan loppuosassa Haney pyrkii linkittämään tutkimustuloksiaan laajempaan hyvinvointiteoreettiseen keskusteluun. Tämä osio jää ohueksi ja luonnosmaiseksi, mutta siinä on aineksia varsin kiinnostavaan vertailevaan analyysiin. Haney operoi tässä yhteydessä ”idän” ja ”lännen” käsitteillä esittäen että idän (tässä tapauksessa Unkari) hyvinvointivaltion tutkimuksen kautta voidaan saada uutta näkökulmaa läntisen hyvinvointivaltion logiikkaan. Tässä kohtaa Haney nojaa sellaiseen binaariajatteluun, jota hänen kirjansa muutoin kautta linjan oivallisesti haastaa

ja kritikoii. Puhe ”läntisestä” ja ”itäisestä” hyvinvointivaltiosta on varsin ongelmallista, sillä sekä niin sanottujen länsimaiden että entisten sosialistimaiden sisällä on löydettävissä laaja kirjo erilaisia hyvinvointijärjestelmiä, jotka myös nojaavat erilaisiin ymmärryksiin sukupuolten suhteista.

Haneyn teosta voi suositella lämpimästi kaikille hyvinvointipolitiikasta, sukupuolijärjestelmästä ja ylipäänsä sosialistisen ja postsosialistisen yhteiskuntajärjestyksen luonteesta kiinnostuneille. Erityisesti kirjan soisi kulkeutuvan sosiologian ja Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen tutkintovaatimukseen, sillä kirja tarjoaa malliesimerkin siitä, mitä poikkikulttuurinen sosiologinen tutkimus parhaimmillaan on ja miten sitä tehdään.

Suvi Salmenniemi

Karikatyreillä valtiomiestaidon äärelle

Anni Kangas: *The Knight, the Beast and the Treasure: A Semiotic Inquiry into the Finnish Political Imaginary on Russia, 1918–1930s*. Acta Universitatis Tamperensis, 1283. Tampere 2007. 321 s.

Suomalaislehtien asennetta Venäjään/Neuvostoliittoon maailmansotien välisenä aikana on tutkittu historiatieteissä (Tuomo Polvinen, Timo Vihavainen, Markku Jokisipilä), mutta politiikantutkimuksessa se on jäänyt toistaiseksi vähemmälle huomiolle. Kaikissa tapauksissa päähuomio on kiinnitetty tekstuaaliseen ilmaisuun, ja kuvasymbolit ovat nousseet esille vain jonkin fasistisen julkaisun kuten *Hakkapeliitta*-lehden ryssä-kuvien kautta.

Anni Kangas tutkii kansainvälisen politiikan alaan kuuluvassa väitöskirjassaan suomalaisten satiirilehtien – sellaisten kuin *Ampiainen*, *Fyren*, *Kerberos* tai

Kurikka – julkaisemia pilapiirroksia, joiden kohteena on Venäjä tai joissa verrataan Suomea ja Venäjää toisiinsa. Asetelma tuntuu herkulliselta, olihan satiirilehtien missio tuolloin, aikana ennen televisiota ja paljolti radiotakin, juuri poliittisen debatin herättäminen, näkemyserojen terävöittäminen vastustajiin nähden ja oman aatesuunnan kannattajien mobilisointi. Tuona aikana joukkomittainen poliittinen osallistuminen rajoittui paljolti luokkapohjaisesti maatalouden järjestöihin, työväenliikkeeseen, suojeluskuntiin ja vaaleissa äänestämiseen. Lisänä sopassa olivat kampanjaluonteiset mobilisoimisliikkeet kuten Aunuksen retket ja Akateemisen Karjala-Seuran johdolla toteutetut Suur-Suomi -tempaukset.

Alkuvuilla Kangas katsoo visuaalisen ja verbaalisen viestinnän toisiaan täydentäviksi esitystavoiksi ja lupaa kiinnittävänsä huomion molempien